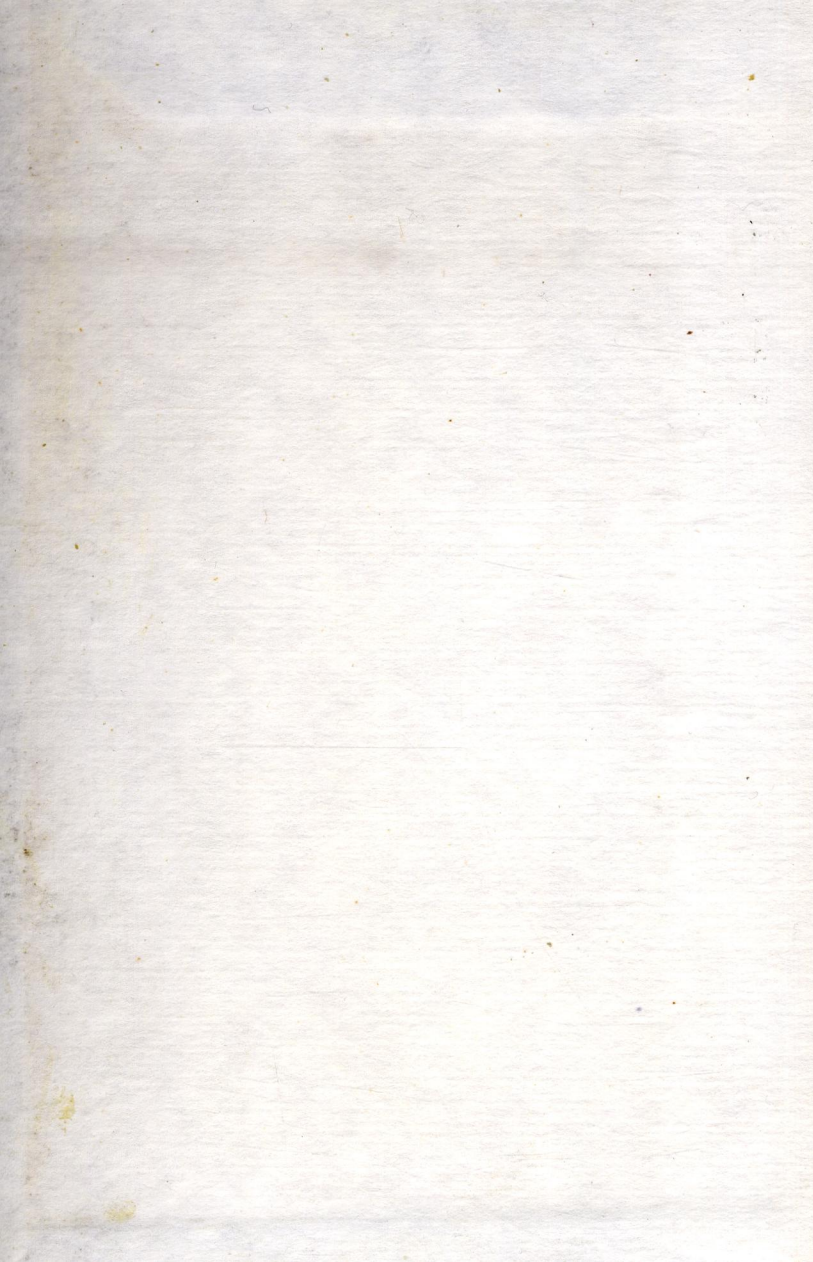
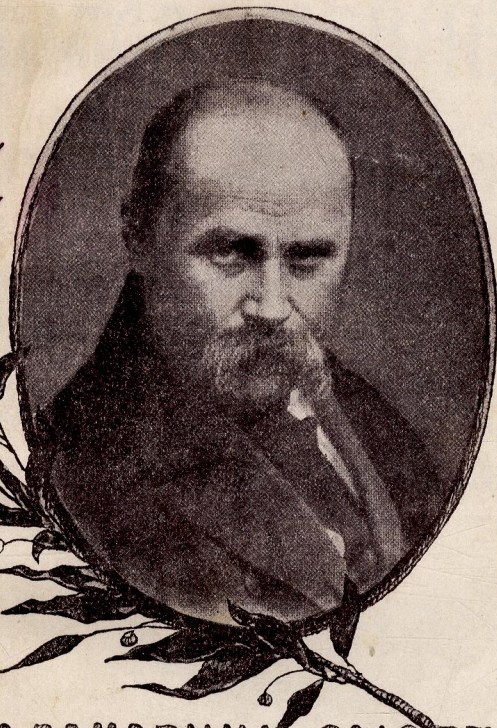

[Богдан Мещин]

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

В 50. РОКОВИННІ СМЕРТІ

ВИДАВТОК „ПРОСВІТА“ ЛЬВІВІ.

1911 р

Владислав
ТМ

PHI 21

26 20

[Богдан Микити]

ПРО ЖИТЄ ВЕЛИКОГО ПОЕТА

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

В ПЯТЬДЕСЯТЬЛІТНЮ

☐ ☐ РІЧНИЦЮ ☐ ☐

☐ ЙОГО СМЕРТИ ☐

13.144.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

видало

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“

Handwritten signature in red ink, possibly "H. Anusim", with a red line underneath.

У ЛЬВОВІ, 1911.

45/2-545-4 Шевченко 2

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вступ.

Гірко жило ся нашому народови сто літ тому назад. Позбавлений власної держави, роздертий кордонами, втомлений довговічними боями о волю, стогнав він у чужому ярмі, та мов недужий з просоня, згадував у казках та піснях колишні, красші часи. Згадував у Колядках та Щедрівках, як колись наші предки на срібних човнах, золотими веслами сині хвилі розгортаючи, по Чорному морю на далекі підбої плили, як в зелізо закуті посували ся бездорожними степами на стрічу Половцям та иншим Азиятам, щоб боронити рідної землі, як за лицарську честь і славу свою та чужу кров проливали. І сьпівав народ-невільник в чудових своїх Думах, про козаків, вояків-невміряків, як вони сьвіт цілий лицарством дивували, як перед ними тремтіли султани і як вони, через свою незгідливість власну долю запропастили. І снів ся тоді втомленому двірською роботою крепакови той час, коли за Хмельницького Україна вольною була стала, коли гетьман на сивому коні під малиною хоругвою при звуках дзвонів, сурм і литаврів у Київські ворота в'їжджав, коли посли від посторонніх королів з привітом

до нього приходили, коли по довгих боях, здавалося, мир і добро на Україні настане.

І чи одно снило ся нашим предкам перед сто літами! Та нема нічо більш болючого, як сон нещасливого о щастю, невільника о волі, бездомного о власній хаті. А як раз такими бідними невільниками, такими безпритульними наймитами в чужих панів були наші предки перед сто літами... Нині нам ще далеко до нашої правди, а щож було тоді!...

Та частина нашого народу, що оставала під Польщею, то є, між Дніпром а Карпатами, терпіла тяжкий гнет від панів-дідичів. В Польщі з давна було так, що хто не шляхтич, той немає ніякого права. Шляхта вибирала собі короля, шляхта радила на соймах, шляхта робила війну, шляхта мала землі і маєтки, суди й уряди, а хлоп не мав нічого. Він був безплатним робітником свого пана, його наймитом, і невільником, з котрим пан міг зробити, що хотів. Пан був його господарем, опікуном, судиєю — всім. Хлопови не вільно було нічо продати, ніде без дозволу панського піти, не вільно було більше худоби тримати, як пан дозволив, навіть більше мір полотна виробити, як в дворі йому приписали. Проти таким порядкам бунтував ся наш сільський народ і приставав до козацьких повстань. Але й між козаками знайшли ся такі, що не хотіли дати волі селянам та й самі такі панські порядки заводили. Звідти й пішли всілякі колотнечі, домашні сварки і війни, з котрих тільки наші вороги користали. Особливо вміла з того скористати Росія. Вона вдавала з себе оборонця віри і приятеля кривдженого народу Руського, вона ніби то боронила нас перед Поляками, а властиво тільки чатувала на те, щоб і нас і Поляків під себе підбити та нашою кривдою розбогатіти.

Ніби то кричала, що Польща кривдить руський нарід в тих землях, що до Польщі належали, а якже вона робила з Русинами-Українцями, що за Хмельницького добровільно до Росії пристали? Закріпощувала їх що раз гірше, занапашувала тяжко здобуту волю, руйнувала наше добро і хотіла нас так винародовити, щоб ніде навіть українським духом не пахло. Вона собі того ще й до нині бажає; та не ті тепер часи!...

В 1764 році, цариця Катерина „увільнила від гетманьства“ останнього гетмана України Розумовського і післала до нас, свого генерала Румянцева, з особними інструкціями, себто з власноручним письмом.

В тім письмі нарікала цариця, що Україна замало доходів достарчує скарбови російському і веліла Румянцеву перевести ревізію цілого краю, себто розглянути, де кілька народу живе, що той нарід має і які він податки повинен платити. Румянцев почав роботу з того, що нарід прикріпив до землі, то є, сказав: хлоп і поле то одно. Хлоп на те тільки родився, щоб на тому полі для свого пана працювати і йому й не вільно того поля ніколи покинути. Хотьби пан був не знати який недобрий, то хлопови не вільно під другого пана перейти, тільки мусить терпіти і мовчати. А що тії пани були часто-густо такими самими Українцями, як робучий народ, то тим самим для Росії виходила з того двояка користь, вона закріпощувала хлопа і викликувала ненависть до пана, бо мовляв, то не уряд, тільки пани угнітають народ. Щоби ще гірше замилити очи, казала Катерина скликати в 1767 році особну комісію, в котрій посли народні повинні були висказати свої бажання. Українські посли казали, що нарід хоче, щоб на Україні вернулися такі порядки,

як були за Хмельницького, щоб нарід вибирав собі гетьмана і порядкував сам собою. Сьвященики жадали також давних порядків. За те Румянцев скликав воєнний суд і 33 депутатів Українців засуджено на смерть...

Так ішло даліше. На самі Зелені сьвята 1775 року підступом увійшли Москалі на Січ, де тоді атаманував кошовий Петро Кальнишевський, чоловік чесний і мудрий, збурили єї, розорали, а Кальнишевського вивезли далеко на північ, на остров серед ледяного моря. Тут він 26 літ, в страшній темниці, без сонця й воздуха, серед гною і хробів тяжко карав ся. Потім Україну поділено на три намісництва. Заведено московське військо, суди, уряди, школи — всьо. Здавало ся нашому народови прийшов кінець. Хлоп був гірше худобини, сьвященик пішов під управу московських попів, панам українським понадавали російські ранги й ордери, щож лишило ся Україні?

Як розібрали польську державу, то також і правобічна Україна перейшла від Поляків до Москалів, тільки мала частина того краю, що зветь ся Галичиною, дістала ся під Австрію. Тутки зразу дихало ся нашим людям трохи вільнійше. Влекшено дещо панщизняних тягарів, поміряно землі, заведено суди, навіть в школах запроваджено вчасти науку в руській мові, але темний нарід не вмів з того скористати так, як треба, і що йно тепер обстоює сильнійше за своїми правами. Словом — на Україні настали такі часи, що здавало ся нема для ньої ніякої ради. Гинь і тільки. Та невмируща народна душа перетерпіла ті злидні. Робучий народ, хоть змордований, скатований, хоть позбавлений всякого права, не забув своєї мови, не перестав любити своєї землі, не запер ся своєї минувшини. А між панами також лучали ся такі, що їм в ро-

сийських фраках неvigідно було ходити, вони стали витягати зі скринь старі козацькі контуші, стали зітхати до давних порядків, до давних часів, про які писали наші літописі, розказували старці та співала народня пісня. І між сьвящениками також бували такі, що почали, як колись, говорити проповіді в народній мові та дихати на нарід свобіднійшим духом. Той настрій підхопив Іван Котляревський і написав віршами книжку „Перелицьована Енеїда“, котра дала початок нашій обновленій літературі. В тій книжці змалював Котляревський рідною мовою, такою, як хлопи говорять, веселим способом великий образ життя на Україні на переході з XVIII в XIX столітє. За Котляревським пішли другі, особливо Квітка Основ'яненко, що перший почав описувати, як живе сільський народ; як він любить, тужить і вмирає. Поруч них писали інші. Але всі вони не посягнули до глибини народньої душі, всі вони не обгорнули оком цілої України, не оглянули ся позад себе в давні-давні часи, не вміли зазирнути в будучність, щоб своїм і чужим розповісти, хто ми таке, чого ми хочемо і до чого ми йдемо.

Се сказав що йно наш великий поет Тарас Шевченко. Що йно він кинув нашим ворогам гірку правду в очи, а народови сказав ясно й виразно, що він український народ, котрому належать ся такіж самі права на жите та на поступ, як мають інші народи, щасливійші від нього. Він перший учив нас, що Україна, сьвяте, велике слово, котрого поганити ані зрадою, ані іншими гріхами не вільно, що душа наша не вмірає, що в своїй хаті своя правда і сила і воля! Він перший розтворив перед нами могили, щоб ми почули голос минувшини, він перший зазирнув в будучність і сказав

нам, як і куди прямувати до лучшої долі. А промовив він до нас так проречисто, так вхопив нас за серце своїм словом, що ми вперве побачили, яка та наша мова гарна і богата, що ми вперве зрозуміли, який то тяжкий гріх ту мову кидати та промінювати єї за во-рожу. А такий мав він дар складати прегарні вірші про нашу долю й недолю, що тії вірші не тільки своїм землякам, росою на спрагнену душу впали, але й посеред чужих зєднали йому гідну честь а цілому наро-дови славу.

Ось чому кождий Українець і Українка, кожда навіть наша дитина повинні знати, як жив, сьпівав, мучив ся за Україну і вмер за неї, єї найбільший поет, Тарас Шевченко, ось чому то в 50 літ по його смерті видає товариство „Просьвіта“ отсю книжочку.

Молодість Тараса Шевченка.

Далеко від нас, за Збручом, в київській землі, є повіт Звенигородський, а в тім повіті велике і гарне село Моринці. Там то родив ся Тарас Шевченко дня 25. лютого ст. ст. 1814 року. Батько його звав ся Григорій Шевченко, а ще кликали його Грушівський, мати Катерина Бойківна. Григорій Шевченко походив з сусіднього села, Кирилівки, а до Катерини Бойківної він тільки пристав, як і тепер пристають у нас люди. І Григорій і Катерина були крепаками недоброго пана Енгельгардта, а як то жило ся крепакам то ми вже зі вступу знаємо. Вони не мали ні волі, ні права, працювали за дурно на лані панським, кільки пан казав, а собі хиба на досвітках, або в неділю могли що зробити. Їх продавали, міняли, навіть в карти програвали, як худобину, та ще били, калічили, поганили, якби крепак не мав ні душі, ні чутя ніякого. Як панови подобала ся яка крепачка, то кликав її до двора і робив з ньою, що хотів, а як наскучила ся, то казав кому будь з ньою женити ся і на те не було ради. Крепак — то значило невільник, ще гірше — ніби робуча худобина.

Оттаке то життя було й родичам Тарасовим. Гірко мусіли вони працювати, щоб вдоволити зросийщеного Німця, пана Енгельгардта. А Григорій Шевченко не дурний був чоловік, і ремесло знав і чумакував іноді

і до всякої роботи був спосібний. Та як оженив ся, як прийшли дрібні діти, то годі було всидіти в Моринцях і він з родиною переніс ся до Кирилівки, що також належала до того самого пана Енгельгардта. Тут, в Кирилівці, й минули дитячі літа Тарасові. Було се дуже гарне село, з чистою рікою та зеленими левадами, „неначе писанка село“. Але людям жило ся тут, не як в раю, тільки як в пеклі. Від часу, як карали гайдамаків, хлоп був заєдно предметом кари, а в часах, про які мова, знущання над крепаками дійшли були до самого верху.

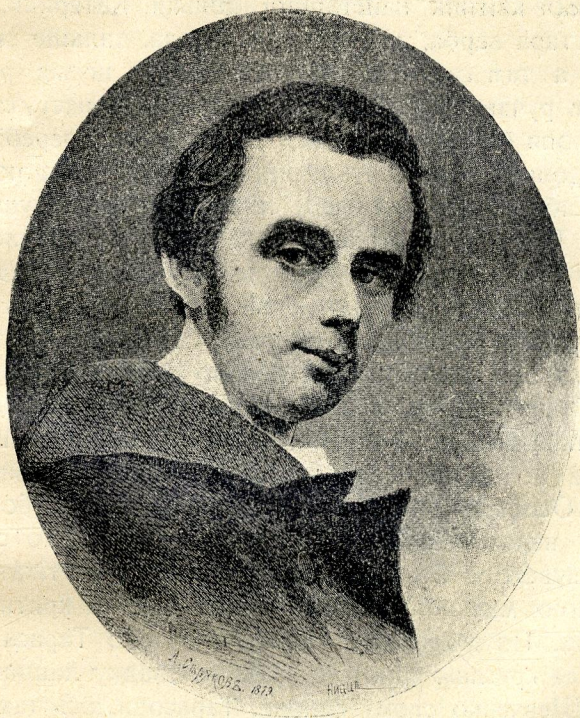
Гірше вже й не могло бути.

„неволя,
Робота тяжкая... Ніколи
І помолитись не дають“.

Батько й мати вічно на панщині, діти росли самі, як квітки самопадні.

А було їх, крім Тараса, пятеро, двох хлопців та три дівчині. Найстарша з них, Катерина, заступала маму; вона і господарства доглянула і хаті облад дала і молодшу рідню помила та почесала.

Єї то згадує Тарас з великою любовою, називаючи „ніжною, терпливою, незабутньою“. Та не було Катерині й коли доглянути за живим Тарасиком так, якби вона була може й хотіла і хлопець бігав собі то разом з іншими сільськими дітьми, то сам по саді, леваді, понад річкою, а часом забігав аж на степ та на могили, звідки видно богато сьвіта, де шумить вічний вітер, навіваючи сум та тугу. Мале хлопя привикало думати та вслухувати ся в ті степові думи, що, казавбись, хтось їх з під могил сьпіває. Раз навіть пустив ся був у сьвіт, бо говорили йому, що небо стоїть на залізних стовпах, так він хотів тоті стовпи по-

Тарас Шевченко в молодім віці.

бачити. На щастє надїхали чумаки та забрали малого мандрівника назад до батьківської хати. А хата та була собі як і другі сільські хати. Стара, з почорнілою стріхою, тільки вибілена чистенько. Коло хати яблуня, круг ньої квітник найстаршої доньки, Катерини, при брамі стара верба, за вербою стодола, дальше стїжки збіжа, а там сад і левада. По леваді шумів ручай. В отсїм ручаю під навислими лопухами купаєть ся „біляве хлопя (себто сам Тарас), викупавшись, перебіжить через долину, прибіжить в сад, впаде під першою грушою, або яблунею і засне спокійним, незворушеним сном“. Та не довго трївало таке житє. Як минуло Тарасови 9 лїт, померла йому мати. Біда і нужда поклали єї у могилу. Батько не міг собі дати ради з дрібними дїтьми (Катерина віддала ся передтим), він мусїв оженити ся в друге. В хатї почало ся пекло. Прийшла мачуха і привела своїх дїтий, бо вона також була вдовою. Між зведенятами почала ся ворожнеча. Мачуха ставала по сторонї своїх власних дїтий і кривдила сирїт. Особливо Тараса не любила, товкла його та карала нераз невинно, замість свого власного синка, злодійкуватого Степана. Часто мусїв Тарас тікати перед злою мачухою з батьківської хати та крити ся у бурянах. По двох лїтах помер і батько Тараса і він остав ся круглим сиротою. Замість спадку лишив Григорій Шевченко своєму синові, Тарасови, ось таку ворожбу: „З нього буде або щось дуже добре, або велике ледащо; тим то для нього мій маєток не має нїякої ваги“.

Воно так і сталось. З Тараса вийшло щось дуже велике, а маєтки не мали для нього ніколи нїякої вартости. Стояв він висше їх.

Вчити ся почав Тарас ще за життя свого батька, в місцевій школі в Кирилівці. В Росії тоді вчили дуже плохенько. Се були школи, в яких учителювали дяки. Стояла така школа звичайно біля церкви, обідрана, брудна, з повибиваними вікнами. Лавок у ній не було, ані таблиці, нічого, тільки один довгий стіл. Хто прийшов скорше, то містив ся при столі, хто пізнійше сідав на долівці. Ученики приносили зимою дрова на топиво, дещо їди собі й дякови, самі замітали хату і самі на себе ладили різки. Без різки не було тоді науки. За що будь зараз і били школяря, а в суботу, то по черзі перебивали усіх. Брав і Тарас, особливо від дяка Богорського, страшенного п'яниці. А всеж таки навчив ся письма і навіть ходив при мерцях читати псалтиру. Та не туди його тягло. Він любив малювати і хотів стати малярем. Отже втік з кирилівської школи і пішов до Лисянки, де був диякон-маляр. Той спершу казав молодому малярчикови носити з ріки воду та розтирати фарби. Тарас покинув його й пішов до другого. Той другий глянув хлопцеві на долоню і заявив, що з нього нічо не буде. Зажурился хлопчина і вернув назад до Кирилівки. Тут став за громадського пастуха. Але який там пастух з такого хлопця, що його душа тягне до книжки й до малярства! Зачитає ся, а худоба зайде в збіже та наробить шкоди. Кинув Тарас череду та пішов на службу. І наймит з нього також був мабуть не найлучший, бо тиняв ся з місця на місце. А по кількох літах таки не видержав і пішов аж до Хлипнівки, до одного маляря, щоби знов почати науку. Маляр не хотів прийняти Тараса без дозволу панського і післав його до управителя дібр Енгельгардта, щоб дав йому на письмі, що Шевченкови вільно вчити ся малювати. Але управитель замість

того, забрав нашого поета до двора на кухту, а з кухти перевів його на лакея. Тепер що йно почала ся Тарасова неволя. Сиди в панськім передпокою та чекай, аж пан покличе, щоб подав щобудь, або пішов куди. А в ночі пильнуй панських дверей, як собака. Та ще не питають, хочеш, чи не хочеш, а мусиш їхати з паном; куди він, туди й ти. Забрав Енгельгардт Шевченка та повіз його з рідної України на чужину. Згодом він переконав ся, що Тарас має справді хист до малярства і що з того може бути добрий дохід, отже сам дав його на науку до маляра Лямпі у Варшаві, а пізнійше в Петербурзі, до Ширяєва. Ширяєв казав Тарасови малювати підлоги та паркани і марнувати по се найкрасші літа молодости. Та наш малярник хоть прихапцем, а все таки брав ся до иншого малярства — до образів. Біжить, бувало, до якої роботи в місті, стане в міськім саді і рисує статую. Або вечером, на роботі, зайде туди та до місяця відрисовує собі всілякі різьби. Так стрінув його раз Іван Сошенко, маляр, Українець, що перебував у Петербурзі.

Він то подав нещасливому землякови руку і поміг йому добути ся з пропасти неволі на сьвіт свободний. Сошенко пізнав ся на тім, який то Тарас спосібний, запрошував його до себе, давав читати добрі книжки та знакомив з передовими, що найславнійшими людьми, Українцями й Москалями. Між Українцями пізнав тоді Тарас Євгенія Гребінку, знаменитого байкаря, а між Москалями поета Жуковського й артиста Брюлова. До талановитого крепака-Українця повертали ся вони людяно, як до свого чоловіка, а дальше й задумали велике, а добре діло, висвободити його на волю. Енгельгардт заправив 2.500 карбованців, на тодішні часи дуже великі гроші, в десятеро більші, як нині. Щоб їх до-

бути, змалював Брюлов портрет Жуковського, той образ продали і заплатили Енгельгардтови за Тараса. Стало ся те 22. цвітня 1838 року. Того дня найбільший наш поет з невольника став вільним чоловіком. Що йно тепер став він жити, як чоловікови годить ся.

Шевченко на волі.

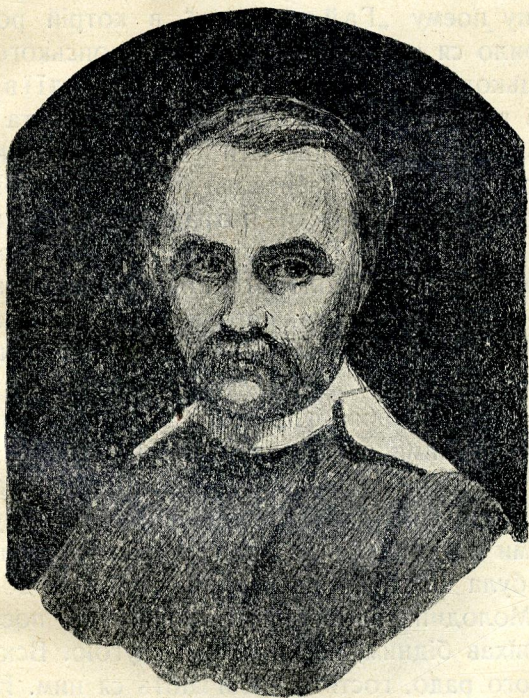
Трудно подумати, який то був наглий скок. Якби хто з одного берега, болотнистого, тернем та глогами порослого, перескочив понад глибочезною прірвою на другий — рівний і гладкий. Радував ся Тарас непомірно своєю волею, та одна тільки думка смутила його, а то, що родина й земляки остали й на дальше на тамтім страшнім боці, що вони й дальше були крепаками.

Охолонувши трохи, записав ся до малярської академії, до якої яко крепак, не мав перше вступу. Те, о чім він перше тільки снів та мріяв, стало ся тепер дійсною правдою. Крім малярства ходив також Тарас на університет, читав багато книжок, провадив розмови з мудрими людьми і де тільки міг, та як міг, вчив ся, й осьвічував, бо знав, що великого дару, яким його наділено, марнувати не вільно. Академія вміла оцінити і талант Шевченка і його працю та давала йому всілякі нагороди. Колишній крепак, пастушок від овець, кухтик і лакейчук робив ся славним чоловіком. З заробітків малярських посилав він тепер що міг своїй бідній родині, бо належав до тих добрих людей, що хотя вийдуть в пани, то свого хлопського роду не цурають ся, а своєї родини, ані тої близшої, сестер, братів, свояків, ані ширшої, то є, вітчини, не забувають, тільки всюди, на кождім кроці журять ся

їх долею, та радіб їм якусь поміч дати. Найкращим доказом тої журби є вірші, які почав тоді писати. Другий на його місці, тішивби ся своїм щастєм, волею, славними товаришами, малював, продавав і гуляв, а він заєдно думав про свою рідну Україну, про нещасливих земляків - невільників і свою тугу - журбу, свою горячу любов, переливав в такі чудові пісні, яких не написав ніхто більше, анї перед ним, анї по нїм. Ті вірші зібрав оден із знайомих дідичів, Мартос, і видав їх 1840 року в Петербурзі окремою внижочкою „Кобзар“. Отсе й найславнійша та найціннійша книжочка, яку ми маємо. Вона зробила більше, як можна часом зробити війною — привернула нам затрачену сьвідомість народню, немовби відшукала нам загублену вітчину. В тій невеличкій книжочці змалював Шевченко тодішню нужду народню, розповів, як той нарід на своїй землі невільником ходить, як над ним вороги сьміють ся, як вояки московські нашим дівчатам сьвіт завязують, як нема кривди, котроїб ми не зазнавали. А разом з тими гадками переносив нас Шевченко у давну давнину, котра хоть також мала свої гріхи, але супроти нинішнього пекла була вимріяним раєм.

Булó колісь в Україні
 Ревіли гармати;
 Булó колісь Запорожці
 Вміли панувати!
 Панували, добували
 І славу і волю, —
 Минуло́ ся, остáли ся
 Могили по полю!

Люди плакали, читаючи отсі гарні, правдиві, а такі сильні слова. Не один пан, що забув про свою

Тарас Шевченко в жовнірським мундурі.

13.144.

Львів, Бібліотека
АН. УРСР

бідну вітчину - Україну, вертав тоді до ньої, блудний син до батька, не оден немов у друге родив ся Українцем. Чуда творила та золота незрівнана книжка!

На другий рік, то є 1841 видрукував Тарас свою найбільшу поему „Гайдамаки“, в котрій розказав, що творило ся на Україні за часів хлопського бунту гайдамацького, або як нарід казав за коліївщини. Не хотів він заохочувати земляків до крови та до пожежі, тільки рад був показати світови, до якого то зла доводить кривда та неволя і як то одної землі діти, в гніві та ненависти потраплять себе взаємно нищити. І малюнки Тарасові і його поезії придбали йому широку славу. Молодого поета-маляря радо витали в найкращих домах столичних і найславніші люди в Петербурзі охоче знакомили ся з талановитим Українцем.

Та Шевченкови було того замало. Він хотів побачити вільними очима свою рідну Україну, подивити ся на степи широкополі, на Дніпро, на кручі, хотів пригорнути до груди свою рідню та побути поміж своїми людьми. В 1843 році поїхав Тарас на Україну. Се була найгарнійша хвилина в його бідолашнім життю. Молодий, здоровий, славний їде поет туди, звідки виїхав бідним, невільником, слугою. Всюди втають його радо, гостять, величають ся ним. На його честь роблять багаті пани великі пири і кождий рад пізнати талановитого Українця, що так недавно тому був лакейчуком - крепаком, а тепер став славним малярем і поетом.

Але Шевченка не затуманили отсі пири та гулящі забави. Він побачив, що на Україні не поліпшало, а ще гірше тепер зробило ся, як було перше. Нарід пропадав у темоті, в нужді та в неволі.

M. G. G. G.

Одъ 1-го числа 1864 г.

Содержитъ 100 стр.

Село неначе погоріло,
 Неначе люди подуріли :
 Нїмі на панщину ідуть,
 І діточок своїх ведуть.

І з його груди вирвав ся крик болю і розпуки :

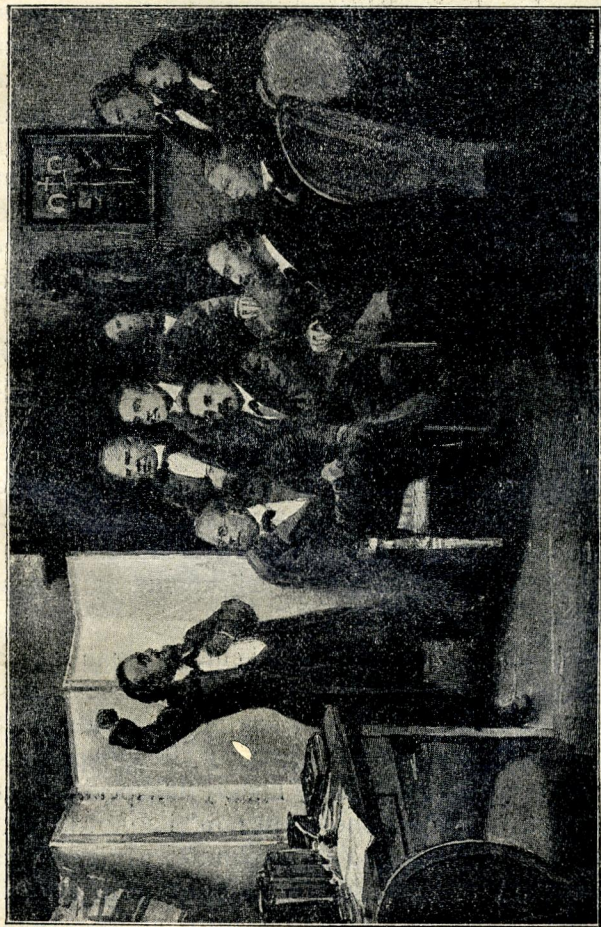
Сьвіте тихий, краю милий,
 Моя Україно!
 За що тебе сплюндровано,
 За що, мамо, гинеш ?

Він став писати такі твори, як „Розрита могила“, „Чигирин“, „Сон“. То тужив на руїнах давної слави, то страшними красками малював теперішню біду, то громовим голосом кликав катів-гнобителїв, щоб схаменили ся і перестали творити кривду. Нїхто не промовив за бідним, поневоленим хлопом так рішучо, голосно, а краснорічиво, як Тарас. Він був у ті страшні часи гнету та неволї немов із самого неба зісланим апостолом волї, братерської любови, оборонцем бідних і угнетених. Того йому ані робучий народ, ані історія вселюдського поступу ніколи не сьміє забути. Та рівночасно повертав ся він також з всілякими добрими, а щирими радами до другої сторони, а саме до тих кривджених і гноблених. Він кликав до них :

Учіте ся брати мої,
 Думайте, читайте,
 І чужого навчайтесь,
 Свого не цурайтесь, —

До панів українських кликав Тарас :

Обніміте, брати мої,
 Найменшого брата,

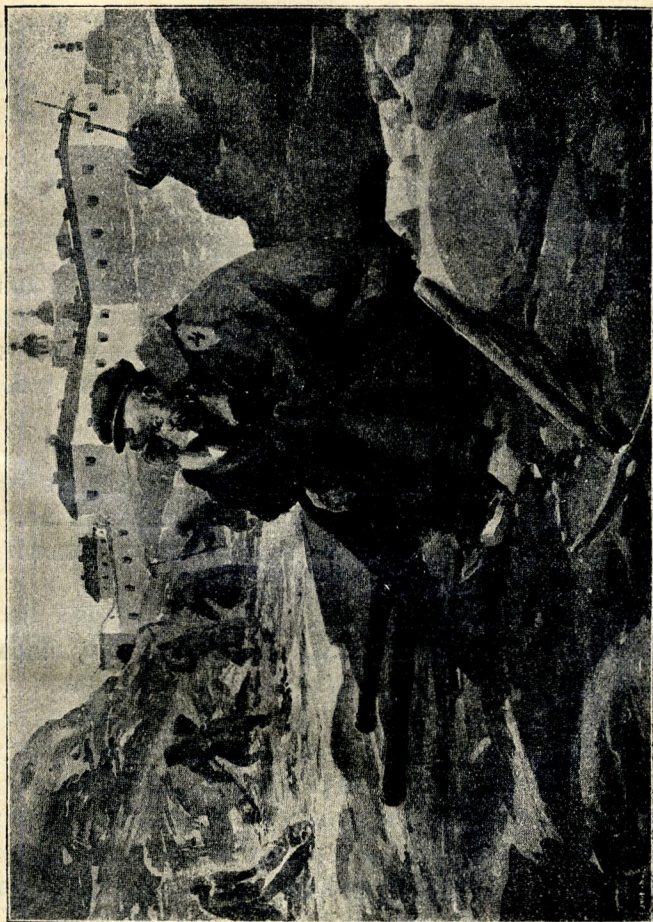
Засіданє Кирило - методіівського Брацтва. (Промова Костомарова).

Нехай мати усміхнеть ся,
Заплакана мати.

А щоби нещасливому народови подати прецінь якусь кроплину цілющого ліку, він співав, що „наша дума, наша пісня, не вмере не загине“, що „встане правда, встане воля“ і що в „своїй хаті своя правда“. А коли ми нині перетривали і крпацтво і панщину, коли ми не впали духом, коли перед нами розтирають ся двері лучшого житя, то поезія Шевченка багато до того причинила ся. Вона наших ворогів трівожила, а нас вона і потішала і навчала і заохочувала до житя.

Не знаю, чи завдячує який народ своєму найбільшому поетови тільки, кілько український народ завдячує Тарасови. Та багато з того, що він нам приказував не здійснили ми до нині. До нині ми не вчимо ся так, як треба, до нині ми не пригорнули до себе найменшого брата, до нині ми не маємо власної хати. До нині Тарасові слова не втратили своєї ваги. Ми мусимо дбати, щоб вони як найскорше здійснили ся до останка.

Побувши на Україні, відвідавши славний монастир Межигірського Спаса і незабутний січовий острів Хортицю, посумувавши на руїнах слави та поплакавши над недолею земляків, він вернув у Петербург кінчити академію штук, себто високу школу малярську. А як дістав сьвідоцтво на „вольного артиста“ і золотий медаль, то вдруге вибрав ся на Україну, щоб жити серед своїх людей та для рідної землі посвятити свої сили і великий дар божий — маляра і віщого поета. Відвідав родину, об'їхав знайомих і повернув до Києва, столиці України. Він чув, що тут йому місце: Незабаром

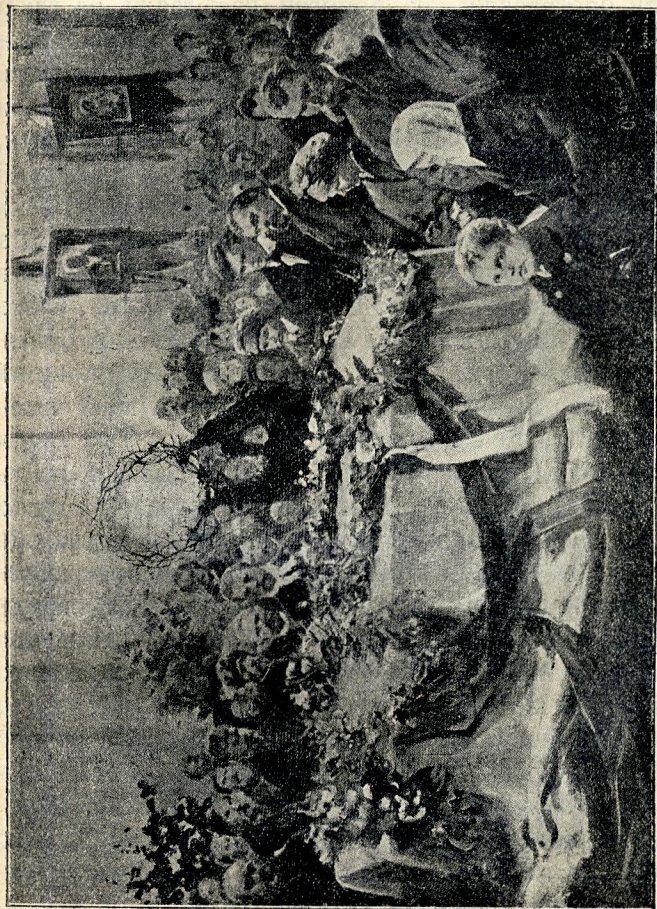
Шевченко в Новопетровській фортеці.

дістав при однім урядї (при археографічній комісії) місце рисівника. Мав їздити по Україні, рисувати старі церкви, замки, всілякі давні будівлі, щоб вони до решти не пропали та готовив книжку „Живописна Україна“. Крім того і поезії не занедбував. З під його пера вийшли прекрасні поеми „Невольник“ і „Наймичка“, премудре посланіє „До живих і мертвих“ та грізний акт обжалованя царів-деспотів „Кавказ“. Його добра приятелька княгиня Репніна, позаходила ся також коло того, що Тараса зроблено учителем малярства в київській університеті (в найвисшій школі), котрий недавно тому відкрили. Так відчиняли ся перед нашим поетом вигляди на дуже гарну будучність на те, що він буде мати запевнене жите і без журби буде міг працювати і для малярства і для української поезії.

Але хто годен вгадати свою долю? Щастє, як полохлива пташка. Здаєть ся ось-ось піймаєш його, а воно зніметь ся, розпустить синї крила та полетить за далекі ріки і високі гори.

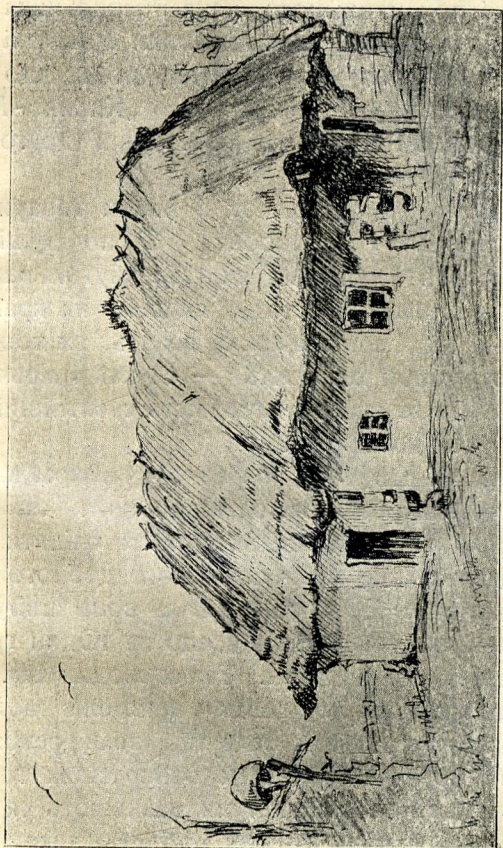
Так було і з Шевченком.

В Києві зібрав ся тоді гурток молодих Українців, мудрих розумом, а гарних духом. Хоть паничі, почали вони пильно журити ся недолею простого народа та роздумувати над тим, якби то зробити, щоби і хлопцovi було лекше дихати і для України, щоб прийшли які красші часи. Бачили вони, що російський уряд тільки жовніра на війну та податки всілякі вміє брати, що він радби сьвіт цілий загорнути, але о те, як народам під його управою живеть ся, він не дбає. Та ще надивили ся вони, як панство українське, дідичі величезних маєтків, котрим за часів царя Миколая І. не вільно було займати ся ніякими горожанськими за-

Похорон Шевченка.

нтями, всі свої сили і всі свої маєтки витрачували на балі і забави, як пили чорно запивали ся, як села в карти програвали, як дорогий час гаяли на глупі витребеньки. Отже й постановили вони пильно працювати над тим, щоб такі погані порядки перемінити. І то не тільки в Росії, але всюди, де живуть Славяни т. є Українці, Москалі, Поляки, Чехи, Сербі, Хорвати, Болгари, Словаки і Словінці. Бо, звісно, що найбільші вороги Славян, се ніхто інший тільки їх рідні брати Славяни, тільки сильніші від них, що слабших братів дістали у свої руки. Особливо Українці тую любов славянську сильно на своїй шкірі відчують. Отже хотіли вони ширити гадку, що Славяни то рідні братя, сини одної матери, Слави, що вони себе повинні ближше пізнати, полюбити і не кривдити, тільки спільними силами добувати славу будучність. Такі гадки називають ся славянофільством. Тількиж навіть такої красної та ясної думки кождий вживає на свою користь. Чех страшить Німця, що мовляв, уважай, Німче, бо за Чехами стоїть великий наш брат, Славянин російський, а знов Поляки радіб в ім'я славянського братерства поділити ся з Москалем панованєм над нами, а Москаль прямо каже, що „всі славянські ріки повинні зілляти ся в російському морі“, себто що всі Славяни повинні стати Москалями. Та не про таке славянофільство думав Шевченко і його товариші: Костомаров, Куліш, Гулак, Білозерський, Пильчиків, Маркович і Навроцький. Вони хотіли, „щоб усі Славяни стали рідними братами і синами сонця правди“. Вони хотіли, щоб усі народи славянські зійшли ся у велику державу, але щоб кождий з тих народів великої славянської держави порядкував собою, а тільки, щоб проти ворога одно-

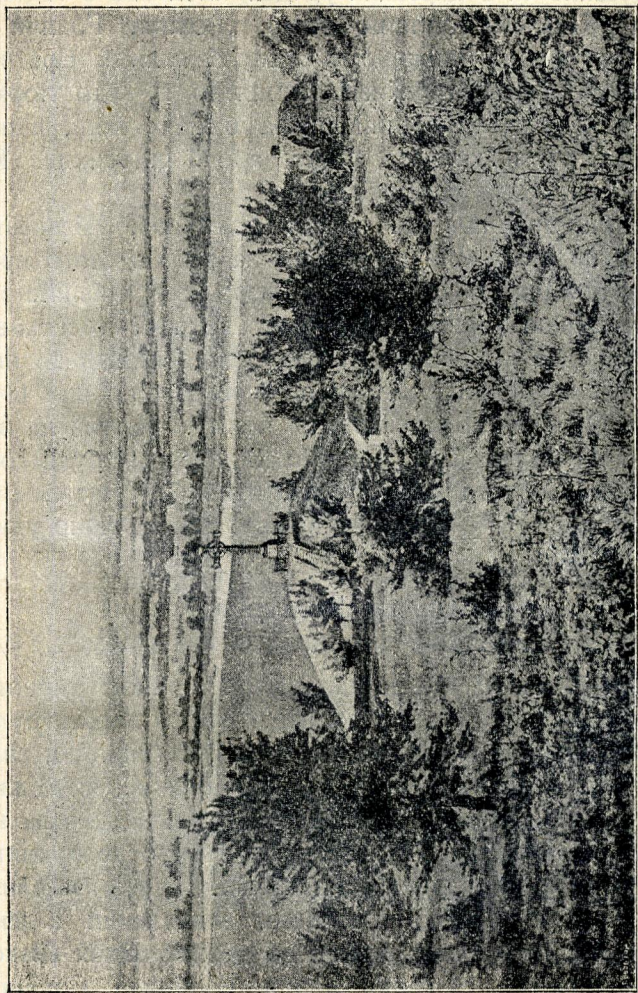

Родина хата Тарасова.

цільно вони ставали. Та ще бажали вони, щоб в тім славянським сьвітї не було гнобителя і гнобленого, кривдника і покривдженого, пана і невольника, тільки щоб всі горожани тої держави мали однакові права. Не одного доброго бажали отсі люди, що склали тайне товариство та назвали його „Кирило-Методиївським брацтвом“, що то ніби один другому мав бути братом.

Але Росія таких думок і таких товариств ніколи не любила і не любить. Єї по душі одно: „слухай і мовчи“! Слухай, як тебе кнутом валять, як тобі язик з горла видирають, як тебе на край сьвіта під япанські кулі мов товарину гонять, як тої сестер насилують і жінок неславять — слухай і мовчи, сподіваючись, що за твою терпівість сьвятїйший синод відчинить тобі двері раю.

А що, як раз тоді, перед 1848 роком на заходї Європи почав народ повсюди ворухити ся, домагаючи ся волї, то Росія пильно взяла слїдити за тим, чи і в єї державі не заходять чого доброго які ворохообливі люди. До того вживала вона шпігунів, то є таких нікчемних запродавцїв, що за Юдин грїш рідного брата готові продати. Таких люди там і тепер вишукують кажуть їм вдавати приятелїв волї і поступу, кажуть вкручувати ся в так звані революційні товариства, а потім видавати найкрасших людей на муки і на смерть. Такі шпігуни називають ся в Росії провокаторами і вони багато роблять лиха, бо спїнують поступ і волю, котрої народам в Росії треба так, як рілї дощу в посуху. Такий то Юда вкрутив ся був також поміж „Кирило-методиївських братчиків“, підслухав що вони говорять і чого хочуть, а потім побіг до поліції та за подлий грїш продав ті тайни.

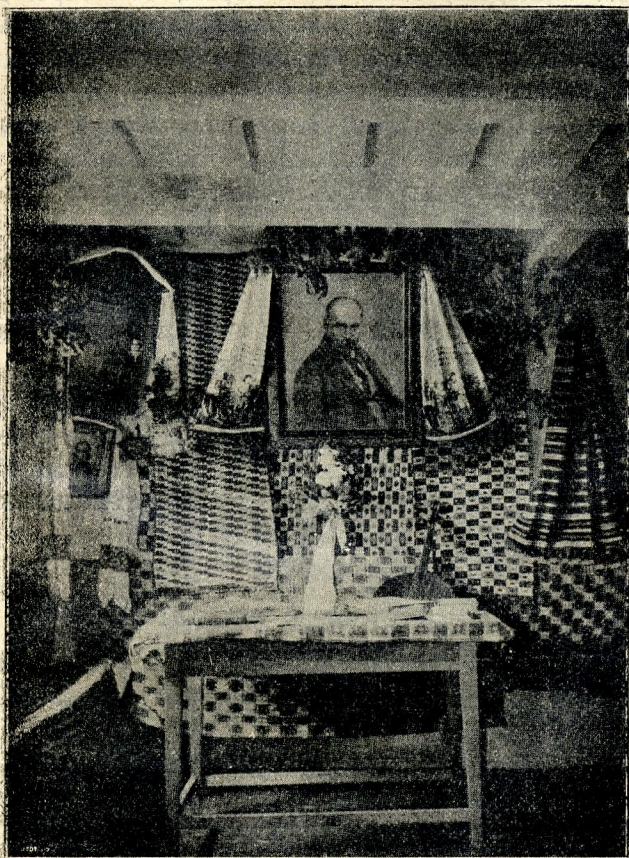
Тарасова могила, над Дніпром коло Канева. (На право зата сторожа з світ. ліцею).

Заворушило ся в царських урядах, якби хто в гадюче кубло розпалену головню кинув. „Розпни! Розпни їх за те, що добра ближньому своєму бажали“! Братчиків, хто тільки був у Києві, схоплено і — до тюрми з ними. Тюрма се перший лік на бажане волі, а потім ідуть кнути, каторга, Сибір, або й шибениця. Як цареві-батькови сподобасть ся.

Коли починали ся гоненя братчиків, Шевченка в Києві не було. Він перебував на весіллі свого приятеля Куліша з Анною Білозерською, пізнійшою письменницею, Ганною Барвінок, котра й досі живе. Були се його добрі друзі і Тарас радо поїхав до них на весіле за боярина. Весіле відбуло ся по Різдві 1847 року в Оленівці, Борзенського повіту. Гостий на весіллі були повні сьвітлиці, бо Білозерські були собі засебні та гостинні люди. Тарас тішив ся щастем молодих своїх друзів і ходячи по салі сьпівав свою улюблену пісню:

„Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя,
Ой вийди, вийди, дівчинонько моя вірная“.

Гості втихли, бо як каже Куліш, такого гарного сьпіву вони з роду не чули. На тому то весіллі було постановлено, щоб Шевченко виїхав за границю, звидіти трохи сьвіта і повчити ся дещо більше, як можна було навчити ся в Росії. Молода Кулішева давала на ту ціль свій посаг, а Тарасові годі було не прийняти щирого дарунку від своїх приятелів. І ось веселий, розрадуваний гарною гостиною, задивлений в ясну будучність їде Тарас з весіля до деяких своїх знайомих, задержуєть ся трохи довше у діди́ча-Українця Лизогуба в Седневі, а звідси 5 цьвітня 1847 спішить у Київ, щоб почати учителюванє в університеті. От

Тарасова світлиця в хаті сторожа біля могили.

вже перед ним блищить проти сонця хрест Лаврської дзвіниці, а от і батько Дніпро, що широким голубим поясом підперезав Київ, от і пором, от і берег Дніпровий — ще хвилина і поет нанятим візком перелетить до своїх товаришів братчиків Кирило-методиївських, а найперше до Миколи Костомарова, котрого так щире любив. Коли нараз, біля візка на який садовився поет де не взяли ся жандарі й поліціянти. Старший з них підступає до Шевченка і питаєть ся рішучо :

— Чи ви Тарас Шевченко ?

— Я. — відповідає поет.

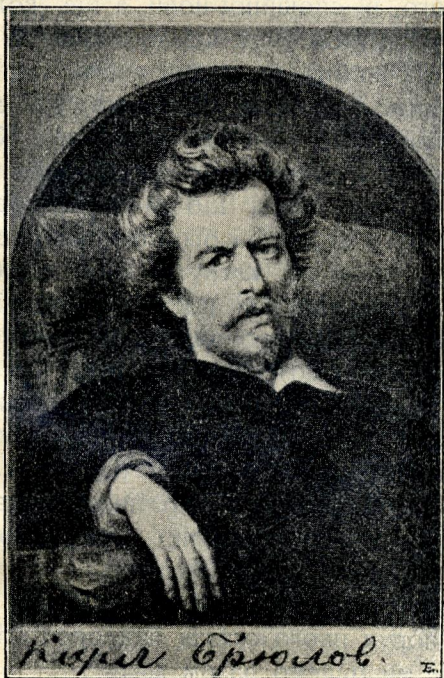
— Так я вас арештую — заявляє поліціант, скаче на віз і каже їхати до губернатора....

Прощайте товариші та друзи, прощай рідне, що від славного свояка дожидалась підмоги, прощай Україно, і ви рожеві надії, і ви молоді, невернуті літа !

Щастє знялось і полетіло далеко, ген далеко.... Шевченко опинив ся в неволі.

Шевченко в неволі.

Замість на університет, де Тарас мав стати за професора, повезли його в „кутузку“, т. є в київський кримінал, в огидну нору, куди замикають найгірших голгорізів. Там без страви, котра моглаби чоловікови крізь горло перейти і без постелі, а тільки на перегнилій соломі, перебув наш поет три добі. Четвертої днини повезли його аж в Петербург, бо в Києві не хотіли судити таких великих злочинців, як Шевченко й інші члени Кирило-Методиєвського братства. Слідство вели що найвисші поліцаї та жандарі і здавали рапорт самому цареві. Почали ся переслухованя, до-

Прия́тель Шевченка: артист маляр Карло Брюлов.

пити, підхоплюване на словах, підмовлюване до зради товаришів (розумієть ся не дурно, а за нагородою), словом всі тії практики, якими Росія здавна вславила ся перед сьвітом. Як тебе в такий спосіб тижнями цілими зачнуть неволити, як ти не матимеш ні дня свобідного, ні спокійної ночі, а ще, коли ти людина не тверда духом і слабовита тілом, то захитаєш ся і впадеш на коліна, благаючи ласки. Так і зробили деякі слабодухи. Тільки не Шевченко. Він держав ся гідно, як на великого чоловіка пристало. Казав, що скрізь, куди не ступив, чув тяжкі наріканя на царя і на царський уряд, казав, що на Україні бачив страшний гнет цілого народу і особливо хлопів, що там від старців до дітий всі кленуть свою долю — тому написав свої революційні поеми. Нарешті 15 мая арештованих поставили до очий з доносчиком Петровим. Той Юда Іскаріотський говорив, що братчики мали тайне товариство, що вони страшенно лаяли й лихословили царя, що хотіли розвалити Росію, а збудувати незалежну Україну без хлопа і пана. Братчики перечили тому. Тоді шеф жандарів, граф Орлов, начав тупати ногами, страшенно кричати й грозити, що всіх покарає смертю.

Костомарів зблід і опустил руки. Але Шевченко переходячи поруч нього сказав бадьоро: „Не журись, Миколо! Ще ми будемо разом жити“.

В тиждень пізнійше скінчено слідство, списано „доклад“ і предложено цареві Миколі І. Про Шевченка писало ся там: „Шевченко, замість вдяки до царської родини, писав мовою українською найбаламутнійші вірші. В них він то плаче над кривдою України, то розповідає про колишню козацьку славу, то поганими словами осьмішує царя і його семю.

А що Шевченко придбав собі такими творами славу знаменитого поета, тимто вірші його двічі шкідливі й небезпечні. Тому, писали слідчі — треба Шевченка, як людину кріпкого здоров'я віддати до оренбурського війська та казати начальству, щоб за ним пильно доглядало“.

Цар Миколай I., прочитавши се, дописав власноручно: „Під найпильніший догляд, заборонивши писати й малювати“.

Так спала на Шевченка потрійна кара: прогнане з рідного краю, військова служба без терміну і заборона писати й малювати. Над сподіване тяжка кара. Шевченко любив свою рідну землю, свої степи, могили, Дніпро, і отсе мусів їх кидати Бог вість на як довго; Шевченко любив малювати та писати вірші, бо підшептував їх нашому поетови якийсь висший голос і отсе йому наказують писати й малювати; Шевченко гидився військом і ненавидів салдатів від малої дитини — і отсе кажуть йому носити зброю. „Колиб я був душогубом і кровопийцем, каже поет, то й тоді не можнаб було для мене придумати гіршої кари“. Дня 31. мая 1847 року вивели Тараса Шевченка з казні на тюремне подвір'є і посадовили на бричку. Сідаючи, глянув поет на тюремні вікна і в однім з них побачив Костомарова. Зняв шапку і привітно усьміхнувся.

Затуркотіли колеса. Віз виїхав з подвір'я. Далека перед ним дорога!... Їхали день і ніч, розстайними кіньми, і робили 30 миль на добу. Пити, їсти, відпочати можна було тільки тоді, як перепрягають коний. А як злочинець не видержить такої дороги, то що тоді?... Нічо. Тим краще. Буде менше клопоту і йому з урядом і урядови з ним. Та Шевченко видержав

і по тижневи такої шаленої їзди, приїхав до Оренбурга. Оренбург се було місто засланців. Особливо висилали туди Поляків, що бунтували ся проти Росії, але бували тут й Українці. Отже власти здавало ся, що для Шевченка се за гарне місто і вона його пігнала ще дальше в пусті степи до Орська.

Орськ, се місто степове. В осени тут таке болото, що верблюди топлять ся на дорожі. Нігде ні дерева, ні квітки. В літі горячо, а в зимі страшенний мороз і такі сніги, що хати цілком засипає. Нині отсе місто має кілька будинків трохи гарнійших і кілька тисяч людей, а в часах Шевченка була се нужденна оселя, обведена земляним валом з білою церквою та з довжезною, понурою казармою. Довкола безлюдний степ, Богом забута пустиня... Страшно дивити ся, а не то жити.

Тут записали Шевченка до компанії, дали йому число, дали військовий, за тісний на нього одяг, і приставили „дядька“, себто вояка-доглядача, що день і ніч мав за поетом слїдити.... Чи знаєте ви, яка то мука, коли за Вами, як тінь волочить ся такий товариш, коли ви ані кроку самі не годні зробити, коли вас таким способом немов приковують до людини, котрої ви не любите й видіти не хочите?... Таж то вдуріти можна. О 6 годині рано будив барабан жовнірів і вони йшли на муштру, вчити ся маршу та орудувати оружєм. По трьох годинах такої науки давали якоїсь трохи нікчемної страви, потім знов дві годині муштри, потім школа, вечера і о 9 годині жовніри лежали в смердячій хаті на вояцьких причах, оповідаючи собі, кому нині спороли плечі, а кому вибили зуба.

Бійка, галас, крик, сороміцькі, непристійні сьпіви,
бруд і п'янство, от що було тепер докола Шевченка.
Ані чим ока звеселити, ані чим потішити душу, ані
розігнати тугу. Нічо. Тільки день за днем котить ся,
як каламутна філя, тільки та муштра, тільки той до-
глядач! Часом вирвав ся Шевченко з отсеї гнилої
нори та вибіг за місто, в степ. Але мала потіха. То
не український степ. На Україні

степи мережані
нивами, ланами,
високими могилами,
темними лугами.

А тут — бурян, піски, талі,
і хочби на сьміх де могила
о давнім давні говорила....

Неначе люди не жили!
Од спокон-віку і до нині
ховалась від людий пустиня
а ми таки єї найшли.

Знайшли єї наші вороги люті, гробокопателі
волі. Там минули мужеські літа нашого великого по-
ета, там змарнувала ся його сила, котра чудеса могла
на Україні творити.

Поет захорував зразу на гостець, який його
страшенно мучив, а дальше на цингу. Кріпке здоровля
марніло, як у спеку степова трава. Волосє стало ви-
падати, чоло підлазило в гору. Горячі очи попухли,
лице жовкло, голова хилила ся в діл. До того листи
з України приходили дуже рідко і поетови здавало ся,
що його живцем закопали в гробі.

На другий рік виправили його разом з другими на Аральське море, розсліджувати його непривітні береги. Два роки перебував там Шевченко, а як він дивився на те море, то найкрасше видно з поетичного вірша:

І небо невмите, і заспані хвилі,
і понад берегом гет-гет,
Неначе п'яний очерет
без вітру гнеться. —

Боже милий,
чи довго буде ще мені
в отсій незамкнутій тюрмі,
понад отсим нікчемним морем,
нудити світом?

Мовчить

і гнеться мов жива
в степу пожовкла трава.
Не хоче правдоньки сказати,
а більше ні в кого спитати.

Та всеж таки знайшлися поміж офіцерами добрі люди, що стали милосердити над нещасливим поетом і почали йому давати деякі пільги.

Алеж знайшлися ще й такі люди-гадюки, що зараз донесли об'їзду до Петербурга, Шевченка засадили на пів року до тюрми, а потім пігнали ще далше, до гіршого місця, до Новопетровської кріпости. Тут він і добув кари. По вісім годин денно муштрували його, ні на хвилю не спускали з ока і навіть чоботи перетрушували раз-враз, чи не ховає він там якого олівця, або клаптика паперу. Цілих шість і пів

Прия́тель Шевченка : Васи́ль Жуковський.

літ з життя Тараса Шевченка пропали для нас безслідно. Серце поета почала обгортати розпука.

Неначе лютая змія
Ростоптана в степу здихає,
Заходу сонця дожидає —
Оттак то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю.

Інший на його місці можеб був підняв руку на себе, але Шевченко того не зробив, бо він знав, який талант дано йому з вище і яке добро він носить в своїй груді. Він не хотів дару божого марнувати, бо сподівався, що прецінь таки колись верне на Україну і пічне інше жите.

Так Дніпро крутоберегий
І надія, брате,
Не дають мені в неволі
О смерті благати.

Він сподівався волі.

Але тої волі прийшлося йому виглядати довго, дуже довго, бо цілих 10 літ перебував він на заслання.

За той час почало в Росії свитати, хоть до ранка там ще й до нині далеко. Сонце волі якось не може пробити ся крізь хмари темряви, злодійств та поганої привички жити чужим коштом. І то й як жити! Але всеж таки під кінець володіння царя Миколая І. заповідалося щось нового.

Нужда народу дійшла була до того, що хлоп майже не видів хліба, а жив грибами, ягодами, всякими корінцями та зелениною, від чого марнів, щораз гірше і гинув як мухи. Як Поляки зробили бунт, то уряд, сказав, що вся біда від Поляків-дідичів, хлопи

повірили і помагали урядови той бунт давити, бо думали собі, що як не буде панів, то й не буде панщини. Але по бунтах, повертали як не пани то їх діти, або кривні та почали мстити ся на хлопах, що підчас повстань не пішли їм на руку. Тоді знов хлопи взяли бунтувати ся і уряд мусів щось зробити, щоб завести порядок. Насамперед зроблено інвентарі, себто списи, де який маєток і кілько в ньому хлопи мають на пана робити. Але великої пільги з того для хлопа не було, так само не полекшало йому і від того, що жидам наказано жити в селах волинської та подільської губернії, на пятьдесят кілька метрів від границі. Пішла чутка, що то фалшиві інвентарі, і що правдиві поховали перед народом дідичі, або й сьвященики, і нарід знов почав бурити ся. До того 1853 року прийшла на край страшна холера, а тиф в Києві клав людей, як солому. На додаток в осени 1853 року цар Миколай пішов війною на Турків, ніби то за те, що вони не шанували православної церкви в Єрусалимі, а властиво щоб захопити Царгород та скріпити свою державу і свою царську власть. Але в тій війні виявила ся вся гниль царського уряду, всі хабарництва, здирства, зlodійства, подібно як підчас япанської війни. І так, як по япанській війні прийшла революция в Росії, а по ній ніби якась конституция так і підчас війни російсько-турецької виявило ся, що треба якоїсь поправи, треба реформи, бо так дальше не може бути. А перша реформа — знесенє неволі хлопа, крепака. Домагали ся того чим раз голоснійше щонайлучші люди в Росії. Їх переслідували, карали, нищили, але на їх місце приходили нові. Тої справи не можна було довше відкладати. Вкінці і сам народ став домагати ся волі — особливо на Україні. Бідний укра-

їнський народ думав собі, що цар справді добрий і що тільки пани спиняють йому ласку. Тож коли оголошено з початком 1855 року царські маніфести до народу, то між народом сейчас закипіло. В кождім незрозумілім для себе слові читав хлоп се, чого його душа бажала — волі. Маніфест взивав нарід до ополчення, а нарід дочитував ся обіцянки, що хто добровільно піде на війну з Турком, то і сам він і його родина будуть раз на все вільні від підданства. Отже по прочитанню маніфеста повалили хлопи юрбою на приходства, щоб записувати ся в ополченє, або як на Україні казали „в козаки“. Другий маніфест взивав до присяги новому цареві Александрови II., що як раз тоді вступив на престіл по Миколаю I., нарід читав собі, що цар взиває, щоб йому служити вірно, а не панам. Третій маніфест казав, щоб боронити держави „з зелізом в руці“, а нарід йшов до коваля та казав собі робити списи. Хлопи з дібр графа Браницького, Понятовського, князя Лопухіна і інших панів, кидали роботу, бо казали, що вони тепер стали своїбідними козаками. Бунт обгорнув цілі повіти канівський, тарашанський, васильківський. Пани виїхали в Київ. Хлопи взяли ся до сьвящеників, що ніби то вони поховали письма, в котрих цар хлопам дарує волю. Тоді виступило військо і здержало бунт. Богато хлопів убили Москалі, ще більше покарали тяжко і бунт притих. Але дідичі перестрашили ся його. Мудрійші з них самі зачали говорити, що панщина для панів не вигідна й небезпечна, що хлопів треба увільнити. Уряд також побачив, що спокою не буде, аж настане воля, отже зачали думати над тим, якби то зробити, щоб заспокоїти народ. У великій тюрмі, найбільшій в цілім сьвіті, якою була і є Росия,

Приятелька Шевченка : княгиня Рєпніна.

повідчинювано віконця. До гнилого сопуху, в котрім будили ся міліони людей, влетіло трошки сьвіжого воздуха...

Як почали думати про волю, то мусіли згадати і про тих, що домагали ся тої волі і терпіли за неї тяжкі муки. Між ними одним з перших найбільше заслужених і найтяжше покараних був Тарас Шевченко.

Старали ся о се його добрі приятелі, граф Толстой і кн. Репніна, котрі хоть були Росіянами, але нашого поета дуже цінили і не забували про нього навіть по тільки літах. І Шевченко був їм щиро прихильний, бо уряд російський, а чесний Росіянин, то не все одно, а Шевченко і між ворожими нам народами вмів пізнати ся на добрих людях та оцінити їх гідно. Але щож, стараня Толстого, Репніної та других чесних людей не помагали. В першім списі „злочинців“, котрим цар дарував кару, не було імени Шевченка. Цариця мати противила ся тому. Що йно друга амнестия принесла і нашому поетови волю.

Поворот з неволі, останні дні поета, смерть і похорони.

По довгих заходах і перепонах, яких уряд російський не щадить нікому, виїхав Тарас Шевченко 2. серпня 1857. року з Новопетровська. Морем та рікою Волгою їхав він до Москви, а звідти на Україну. Але на превеликий смуток довідав ся, що йому на Україні не вільно перебувати, тільки в Петербурзі, тай то під дозором поліції. По дорозі складав вірші, між ними написав поему „Неофіти“, в котрій порівнував переслідуване перших християн, з переслідуванем поступових людей в Росії. Йому за те

й дорікали деякі Українці, що мовляв, замість дякувати цареві за волю, пише на нього такі прикрі слова. Але Шевченко був не з тих, щоб підлещувати ся, або мовчати тоді, коли треба говорити правду. Він ніколи не забував на те, що його устами промовляє ціла Україна. Дня 27 марта 1858 року приїхав поет до Петербурга. І свої і чужі витали його не тільки як поета, але як мученика за правду і волю. На його честь справляли пири і всюди, де зібрали ся сьвітлі люди, що хотіли добра і справедливости, радо витали поета, котрий був одним з найбільше заслужених апостолів волі. Та найщиріше раділи його друзі, — тільки що радість та не була без смутку. Бо замість колишнього здорового, веселого, гарного Тараса, вернув тепер до них передчасний старець — лисий, похилений, прибитий горем, хоть заєдно кріпкий духом.

Поет замешкав в академії, де працював над своїми малюнками і писав заєдно гарні вірші. Крім того укладав „Буквар“ для українських шкіл, дбав, щоб заложити українську газету та пильно турбувався тим, щоб народови була дана воля, щоб хлопи дістали своє поле та не мусіли робити дурно та ще під нагайкою на панським лані.

Але серце тягнуло Тараса Шевченка на рідну Україну. Тут, він хотів жити й умирати. Хотів збудувати собі над Дніпром хату, оженити ся та хоть старість провести там, де вороги не дали звікувати. По довгих заходах позволено йому, літом 1859 р. поїхати на Україну. І він вибрав ся тут, обїхав родину й знайомих, надивив ся на Дніпро та на улюблені степи і вернув до Петербурга, щоб уладити свої справи та перенести ся цілком до своєї хати близь Канева, ко-

тру йому будував його свояк Вартоломей Шевченко. До тогож поки що йому не було безпечно перебувати на Україні, бо про нього йшла чутка, що він бунтує народ, щоб домагався волі. Думав Шевченко: знесуть кріпацтво, дадуть народови волю, тоді вже й його не будуть арештувати та тягати так, як тепер з ним були зробили.... Але не діждався того. З кінцем 1860 року занедужав в Петербурзі на водяну пухлину, а 26 ст. ст. лютого 1861 року, далеко від України, перестало бити серце, що так горячо ту Україну любило, погасли очі, що так бистро дивилися і в давнюдавнину і в далеку будучність, замовкли уста, що так голосно промовили про кривди нашого народу.

Його поховали зразу в Петербурзі з великими почестями, а як добули дозвіл, то викопали домовину, вложили її в другу, металеву, і перевезли на Україну, бо він в своїм „Заповіті“ просив:

„Як умру, то поховайте мене на могилі,
серед степу широкого на Вкраїні милій“.

Труну покрили, по козацьки, червоною китайкою і вона йшла триумфальним походом з царської столиці до столиці України. По дорозі стрічали її люди та віддавали честь, яка належала ся такому великому поетови і такому славному борцеві за волю... Як вернув з над Неви Шевченко, так верне колись і воля України, котру від нас до Петербурга забрали, в кайдани закували та в тюрму посадили. Тільки, що Шевченко вертав у домовині, а воля верне живцем, бо вона невмируща....

Дня 6 мая 1861 року прийшов до Києва сумний, але величавий похід з останками Тараса Шевченка.

Києві перенесли домовину на пароход і повели до

Канева на Чернечу гору, де покійний хотів у своїй хаті жити. Тут на одній з найвисших гір поховали його при великім здвизі народу, серед величавих сьпівів та численних, горячих промов. Один сьвященик казав: „Тут як на Голфті, подібно хресту Господньому, стоятиме хрест, котрий буде видно і по той і по сей бік нашого славного Дніпра“.

Тут лежить Тарас Шевченко до нині, а високий зелізний хрест видно справді і то щораз дальше, не тільки на цілу Україну, але й на увесь світ. Чим раз ширше й голоснійше оповіщає він цілому мирови, „чия правда, чия кривда і чиї ми діти“. Туди йдуть рік річно з цілої України тисячі народу, як до сьвятого гробу, туди й наші очі повертають ся в отсей ювілейний рік, дожидаючи хвилі воскресеня.

Богдан Л.

З М І С Т.

Вступ	3
Молодість Тараса Шевченка	9
Шевченко на волі	15
Шевченко в неволі	32
Поворот з неволі, останні дні поета, смерть і похорони . .	44

1 руб 41 коп (1986г)

350

Ціна 50 сотиків.

3507